

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.21>

МУНТЯН С.М.

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**PREVENTION AND COUNTERACTION OF OFFENSES IN THE FIELD OF ECONOMIC SECURITY AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL RESEARCH**

У статті наголошено, що у сфері забезпечення економічної безпеки держави на сьогодні відчувається доволі значна кількість проблем, пов'язаних з декількома факторами: збройна агресія проти нашої держави, а також численні правопорушення, що вчиняються в даній сфері суспільних відносин. Підкреслено, що нагальним є вироблення дієвого механізму запобігання та протидії правопорушенням у сфері економічної безпеки. Встановлено, що питання про особливості запобігання та протидії правопорушенням у сфері економічної безпеки з позиції об'єкта адміністративно-правового дослідження розкриваються фрагментарно. Все це викликає необхідність розроблення нових і перегляду особливостей функціонування існуючих механізмів забезпечення економічної безпеки, що пов'язано як із необхідністю уточнення понятійно-категоріального апарату, що використовується у даній сфері суспільних відносин, вдосконалення адміністративно-правових засад, на яких вони ґрунтуються, так і перегляду правового статусу їх суб'єктів. Визначено сутність категорії «запобігання та протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки» як об'єкта адміністративно-правового дослідження. З'ясовано, що у межах діяльності із запобігання правопорушенням у сфері економічної безпеки уповноважені державою суб'єкти реалізують комплекс заходів, спрямованих на ненастання протиправної поведінки, недопущення, запобігання таким правопорушенням. Тоді як протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки, спрямована на вже подолання таких наслідків, встановлення винних у вчиненні такого роду правопорушень осіб і притягнення їх до відповідного різновиду юридичної відповідальності. Запобігання правопорушенням у сфері економічної безпеки має безпосередній зв'язок із їх протидією та навпаки, оскільки реалізація кожного з таких напрямів передбачає вчинення компетентними суб'єктами комплексу заходів, спрямованих як на запобігання настанню відповідних негативних наслідків, їх відвернення, так і на їх подолання.

Ключові слова: запобігання, протидія, адміністративно-правове дослідження, правопорушення у сфері економічної безпеки, поняття, співвідношення.

In the article it has been emphasized that in the field of ensuring the economic security of the state today, there is a considerable number of problems associated with several factors: armed aggression against our state, as well as numerous offenses committed in this field of social relations. It has been emphasized that it is urgent to develop an effective mechanism for preventing and countering offenses in the field of economic security. It has been established that questions about the peculiarities of preventing and countering offenses in the field of economic security from the point of view of the object of administrative and legal research are revealed fragmentarily. All this causes the need to develop new and review the features of the functioning of existing mechanisms for ensuring economic security, which is connected both with the need to clarify the conceptual and categorical apparatus used in this field of social relations, to improve the administrative and legal foundations on which they are based, and revision of the legal status of their subjects. The essence of the category "prevention and counteraction

of offenses in the field of economic security” as an object of administrative and legal research has been determined. It has been found out that within the scope of activities for the prevention of offenses in the field of economic security, the entities authorized by the state implement a set of measures aimed at the non-occurrence of illegal behavior, prevention, prevention of such offenses. Whereas countermeasures against offenses in the field of economic security are aimed at already overcoming such consequences, establishing the persons guilty of committing such offenses and bringing them to the appropriate type of legal responsibility. Prevention of offenses in the field of economic security has a direct connection with their countermeasures and vice versa, since the implementation of each of these directions involves the implementation by competent subjects of a set of measures aimed at preventing the occurrence of relevant negative consequences, averting them, and overcoming them.

Key words: *prevention, counteraction, administrative and legal research, offenses in the field of economic security, concept, relationship.*

Постановка проблеми. Як проголосила Конституція України, забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу [1]. При цьому, в ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року вказано, що сталий розвиток економіки є одним з фундаментальних національних інтересів України [2]. Разом із тим доводиться констатувати, що у сфері забезпечення економічної безпеки держави на сьогодні відчувається доволі значна кількість проблем, пов’язаних з декількома факторами. Одним з ключових з таких факторів безсумнівно є збройна агресія проти нашої держави, а також численні правопорушення, що вчиняються в даній сфері суспільних відносин.

Зокрема, як зазначено в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, важливе місце в безпековому напрямі займають виклики, пов’язані зі збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією російської федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України [3]. Окрім цього, в Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 вказано, що недостатній захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, у тому числі в користуванні землею і надрами, значна роль державного сектору в економіці, недосконалість і фрагментарність законодавства стримують економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Непослідовність і незавершеність реформ та корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі й динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище [4]. З огляду на що нагальним є вироблення дієвого механізму запобігання та протидії правопорушенням у сфері економічної безпеки. У цьому контексті актуальним убагацьється питання про з’ясування сутності запобігання та протидії правопорушенням у сфері економічної безпеки через призму об’єкта адміністративно-правового дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика адміністративно-правової протидії та запобігання правопорушенням, зокрема в економічній сфері, неодноразово висвітлювалася на сторінках фахової наукової літератури низкою вчених, такими як: В.Б. Авер’янов, В.І. Бабенко, В.Т. Білоус, В.В. Галуцько, В.Л. Грохольський, О.В. Джафарова, О.Ю. Дрозд, О.С. Заяць, В.В. Коврегін, Т.О. Коломоець, І. І. Комарницька, А.Т. Комзюк, Д.О. Кошиков, В.І. Курило, В.І. Мельник, Н.О. Протопопова, О.В. Сугак, С.О. Шатрава, С.М. Шкарлет, Н. О. Шмігельська та інші.

Проте більшість напрацьовань торкаються сутності та особливостей адміністративно-правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. При цьому питання про особливості запобігання та протидії правопорушенням у вказаній сфері з позиції об’єкта адміністративно-правового дослідження розкриваються фрагментарно. Все це викликає необхідність розроблення нових і перегляду особливостей функціонування існуючих механізмів забезпечення економічної безпеки, що пов’язано як із необхідністю уточнення понятійно-категоріального апарату, що використовується у даній сфері суспільних відносин,

вдосконалення адміністративно-правових засад, на яких вони ґрунтуються, так і перегляду правового статусу їх суб'єктів. Таке положення справ вимагає здійснення комплексних наукових досліджень, присвячених забезпеченню економічної безпеки нашої держави, в першу чергу, запобіганню та протидії правопорушенням у цій сфері суспільних відносин. Тому **метою** цієї статті є визначення сутності категорії «запобігання та протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки» як об'єкта адміністративно-правового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вирішення такого завдання необхідно розпочати із визначення сутності категорії «запобігання та протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки» як об'єкта адміністративно-правового дослідження.

Так, з позиції семантичного сенсу, словом «об'єкт» у сучасній українській мові заведено позначати:

- пізнавану дійсність, що існує поза свідомістю людини та незалежно від неї;
- предмет наукового та т. ін. дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції;
- явище, предмет, особа, що на них спрямовано певну діяльність, увагу й таке інше;
- предмет, що розглядається з метою його використання за призначенням, вивчення

[5, с. 803].

З чого слідує, що в загальному значенні під об'єктом розуміють певне явище, предмет, особу, на яку спрямовано відповідну діяльність задля його пізнання. У подібному значенні досліджувана категорія використовується в багатьох науках. Так, наприклад, у теорії пізнання об'єктом виступає частина пізнавального процесу, що характеризується як взаємодія об'єкта та суб'єкта. У логіці об'єкт – це одне з основних понять логічної семантики, що позначає будь-який предмет, на який спрямована думка, мислення, судження. Об'єктами логічного мислення можуть бути речі та їхні властивості, відношення між речами та властивостями, властивості властивостей і властивості відношень безвідносно до їхньої матеріальної чи ментальної природи. Основною рисою їх є те, що вони стають значеннями логічних висловів, де кожному об'єкту відповідає ім'я, а кожне власне чи загальне ім'я означає об'єкт [6, с. 438–439].

Автори енциклопедичного словника з соціології вказують на те, що об'єктом є певна реальність (а також її різні сторони, характеристики та відносини), на які спрямоване дослідження. Наприклад, підкреслюють науковці, об'єктом дослідження виступає проблемна ситуація, що існує в конкретних соціальних явищах, процесі, відношенні, сфері суспільного життя [7, с. 353]. На сторінках фахової літератури з філософії зауважують, що об'єктом є будь-яка дійсна чи уявна, уречевлена чи ідеальна реальність, яка розглядається як щось зовнішнє стосовно людини та її свідомості, і яка стає предметом теоретичної та практичної діяльності суб'єкта. Об'єкт зазнає цілеспрямованого чи мимовільного діяння з боку суб'єкта, у результаті чого освоюється – перетворюється, пізнається, конструюється і пристосовується до потреб людини та суспільства. Особливою відмінністю об'єкта є те, що він конституюється в процесі предметної діяльності людини. Тому будь-яка реальність актуалізується як об'єкт лише стосовно суб'єкта [6, с. 438–439].

Також, підкреслює В.Л. Петрушенко на сторінках монографічної праці «Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції», об'єкт – це річ, або явище, або будь-який фрагмент реальності, на які спрямовані пізнавальна або практична діяльність людини. Об'єкт співвідноситься з суб'єктом і засобами людської діяльності. У класичній філософії майже незаперечно вважалася теза про те, що об'єкт пізнання та діяльності передує суб'єкту, проте сучасна філософія визнає ці поняття співвідносними, взаємозалежними, а також доводить те, що це співвідношення може в різних пізнавальних ситуаціях і контекстах мати різний характер. Об'єкт можна вважати залежним від станів суб'єкта. Проте як у класичному, так і в некласичному розумінні поняття «об'єкт» пов'язується з існуванням в людській свідомості та пізнавальному досвіді чогось самовладного та самодостатнього, такого, що не створюється свідомістю та не може нею довільно змінюватися [8, с. 147–148].

У правовій науці, як правило, категорію «об'єкт» не використовують, так би мовити, саму по собі, оскільки її заведено вживати стосовно конкретного явища як то: «об'єкт дослідження», «об'єкт правопорушення», «об'єкт злочину», «об'єкт правового регулювання», «об'єкт права», «об'єкт правовідносин» тощо. При цьому у всіх з таких випадків об'єктом будуть позначати те, на що спрямовано певне діяння або ж приводу чого виникає відповідне явище. Наприклад, як зауважує В.М. Момот, об'єкт правовідносин – це те, заради чого вони виникають. Якщо об'єкт права – суспільні відносини, що можуть бути предметом регулювання та вимагають такого регулювання, то об'єкт правовідносин є вужчим, тобто це частинка суспільних відносин, елемент (одиниця загального), з приводу якого взаємодіють суб'єкти, те, на що спрямовані суб'єктивні

юридичні права й обов'язки осіб [9, с. 99]. Тобто, говорячи про запобігання та протидію правопорушенням у сфері економічної безпеки як об'єкт адміністративно-правового дослідження на увазі слід мати власне діяльність уповноважених суб'єктів у цьому напрямку її реалізації, а також суспільні відносини, що виникають у зв'язку з цим.

Звичайно, дослідження всіх аспектів функціонування суспільних відносин, що мають місце у зв'язку з діяльністю уповноважених суб'єктів щодо запобігання та протидії правопорушенням у сфері економічної безпеки вимагало б від нас проведення не одного комплексного наукового дослідження. А тому в межах даної статті лише сформуємо авторське бачення сутності категорії «запобігання та протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки» з позиції її розуміння як об'єкта адміністративно-правового дослідження, що має лягти в основу вирішення поставлених у цій праці наукових завдань.

Так, у першу чергу, увагу слід звернути на неоднозначне використання категорій «запобігання» та «протидія». Зокрема, як в законодавстві, так і на сторінках фахової літератури, вищенаведені категорії використовуються як в межах однієї конструкції, так і окремо, як стосовно одного різновиду діяльності, так і для позначення різних за своєю суттю. Так, С.О. Шатрава не погоджується, що «запобігання» є складовою «протидії», оскільки, на його думку, ці види діяльності, по-суті, є самостійними, мають різну мету та суб'єктів реалізації тощо. Категорія «протидія» застосовується, як правило, тоді, коли йдеться про припинення чогось, що вже відбувається тощо [10, с. 29-30].

Дійсно, якщо проаналізувати приписи Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року побачимо, що хоч в назві даного акта законодавства мова йде лише про запобігання, вже у тесті ст. 1 вказано на спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції [11]. У положеннях Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року законодавець використовує єдину конструкцію «запобігання та протидія» [12], не розкриваючи при цьому її сутності. У Законі України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 року вживається лише категорія «запобігання» [13], при цьому так само її сутність не розкривається. Аналогічна ситуація, але стосовно категорії «протидія», прослідковується в приписах Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 року [14]. Як випливає з аналізу вищенаведеного, законодавець не приділяє достатньої уваги визначенню сутності категорій «запобігання» та «протидія», вживає їх непослідовно, без належного обґрунтування.

Разом із тим слід вказати на й випадки, коли законодавець, використовуючи категорії «запобігання» та «протидія», розкриває їх сутність стосовно до відповідної сфери суспільних відносин. Так, наприклад в ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року вказано, що протидія торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги й захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми [15]. Тобто в зміст категорії «протидія» включено й діяльність з попередження відповідному негативному явищу. У такому разі слід говорити про те, що протидія спрямована не на конкретні наслідки, що мають місце у вказаній сфері суспільних відносин, а на їх ненастання, що вважаємо є логічною помилкою. Зокрема, в українській мові такі слова як «попереджати», «попереджувати», «попередити» використовують у наступному значенні:

- наперед повідомляти кого-небудь про щось;
- сповіщати що-небудь комусь передусім, щонайперше;
- вказувати на що-небудь;
- означати що-небудь;
- застерігати кого-небудь від чогось;
- своєчасними заходами запобігати здійсненню або виникненню чого-небудь

[5, с. 1053–1054].

Фактично в такому випадку мова і йде про запобігання відповідному правопорушенню, тобто вчинення дій, спрямованих на недопущення його настання, в тому числі негативних наслідків, які воно тягне за собою. Так, з позиції семантики, слово «запобігання» використовують як дію за значенням запобігати, тобто не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне,

небажане [5, с. 414]. Своєю чергою, автори великого тлумачного словника сучасної української мови під словом «протидія» розуміють дію, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [5, с. 1173]. А тому виникає цілком логічне питання стосовно того як можна чомусь протидіяти, якщо його нема як явища? З огляду на що, як в назві, так і в тексті наведеного вище нормативно-правового акта правильніше було б використовувати конструкцію «запобігання та протидія торгівлі людьми».

Окрім цього слід навести приписи Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року, в якому встановлено, що запобігання домашньому насильству – це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки в приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі й обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [16]. З чого слідує, що законодавець, визначаючи сутність категорії «запобігання», вкладає в її зміст діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на ненастання певних негативних наслідків шляхом реалізації відповідних заходів у цій сфері суспільних відносин, що й слугує, так би мовити, розподільчою лінією між даною категорією та категорією «протидія».

Так, своєю чергою, під протидією домашньому насильству законодавець розуміє систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [16]. У цьому випадку доволі вдало підкреслено, що протидія спрямована на припинення правопорушення, а також на подолання негативних наслідків, що виникли у зв'язку з його вчиненням.

Указані висновки мають бути закладені й у формуванні авторського бачення сутності запобігання та протидії правопорушенням у сфері економічної безпеки. При цьому підкресливо, що нами використовуються обидві категорії, тобто «запобігання» та «протидія», з огляду на їх тісний взаємозв'язок. І хоч ми вище відмічали, що в процесі протидії відповідним правопорушенням немає місця їх запобігання, зазначимо, що в такому разі мову слід вести не про конкретне правопорушення, а про те, яке може настати в майбутньому. Тобто в процесі протидії правопорушенням, і як наслідок притягнення винних до відповідальності, відновлення справедливості, відшкодування завданих збитків, уповноважені суб'єкти здійснюють і заходи, спрямовані на запобігання подібного роду правопорушенням в майбутньому. Зокрема, в цьому контексті цілком слушною виглядає позиція, відповідно до якої такі категорії як «запобігання» та «протидія» в контексті діяльності правоохоронних органів слід розглядати у взаємозв'язку. Таке положення справ обумовлено тим, що, здійснюючи діяльність із запобігання правопорушенням, компетентні суб'єкти одночасно й протидіють ним і навпаки [10, с. 74].

Висновки. Таким чином, у межах діяльності із запобігання правопорушенням у сфері економічної безпеки уповноважені державою суб'єкти реалізують комплекс заходів, спрямованих на ненастання протиправної поведінки, недопущення, запобігання таким правопорушенням. Тоді як протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки, спрямована на вже подолання таких наслідків, встановлення винних у вчиненні такого роду правопорушень осіб і притягнення їх до відповідного різновиду юридичної відповідальності. Запобігання правопорушенням у сфері економічної безпеки має безпосередній зв'язок із їх протидією та навпаки, оскільки реалізація кожного з таких напрямів передбачає вчинення компетентними суб'єктами комплексу заходів, спрямованих як на запобігання настанню відповідних негативних наслідків, їх відвернення, так і на їх подолання.

Список використаних джерел

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 65. Ст. 4104.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 2377.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди ; ред. В.І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
7. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад. В.І. Волович та ін. Київ: Укр. центр духовн. культури, 1998. 278 с.
8. Петрушенко В.Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції. Львів : «Магнолія 2006», 2011. 352 с.
9. Момот В.М. Робота з персоналом в органах та підрозділах державної податкової адміністрації України: теоретичні та організаційно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2007. 198 с.
10. Шатрава С. О. Теорія і практика запобігання корупції в органах Національної поліції України : адміністративно-правове дослідження : монографія. Харків : Діса плюс, 2016. 455 с.
11. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
12. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
13. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : закон України від 23.09.2021 № 1780-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 51. Ст. 421.
14. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: закон України від 12.12.1991 № 1972-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 11. Ст. 152.
15. Про протидію торгівлі людьми: закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 173.
16. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.